

**Реформування вищої педагогічної освіти Франції в контексті
Болонського процесу**

Своїми започаткуваннями та реформами Франція зробила вагомий внесок у розбудову загальноєвропейського наукового й освітянського простору. Використання прогресивних ідей французького досвіду є винятково актуальним завданням у світлі перспектив інтеграції України в загальноєвропейський освітній простір.

У вищої педагогічної освіти Франції існують такі основні категорії навчальних закладів з довготерміновим навчанням:

1) університети (загальноосвітня підготовка за 2-3 роки), а потім – університетські інститути підготовки вчителів Institut Universitaire de Formation des Maîtres (професійна педагогічна освіта);

2) вищі педагогічні школи (Нормальні школи).

Перший цикл університетської освіти передбачає два роки викладання загальних основ і базових дисциплін обраного профілю й приводить до диплома загальної університетської освіти ДЗУО (DEUG) – проміжного документа з суто академічним змістом. Доступ до нього мають бакалаври. Після закінчення двох років навчання їм видається диплом загальної університетської освіти (ДЗУО) або диплом науково-технічної освіти (ДНТО) – обидва державні. У деяких випадках, щоб задовольнити потреби регіону, наприкінці першого циклу може видаватися університетський диплом (УД).

ДЗУО є класичними або оновленими і можуть видаватися в одному університеті, але з різних дисциплін. Для оновлених ДЗУО характерна велика багатопредметність і впровадження більш вузьких спеціалізацій. Вони містять оцінки з різних предметів: права, економічних наук, економічного і соціального управління, літератури і мистецтва, комунікації і лінгвістики, гуманітарних наук, теології, науки про матерію і структури, природничих

наук, прикладної математики і суспільних наук, економіки і технології, науки і техніки у фізкультурі й спорті, догляду за хворими.

Другий цикл університетської освіти. До нього допускаються студенти з дипломами ДЗУО, ДНТУО або з документами про рівнозначну освіту. Після його завершення надається звання ліценціата (бакалавр + 3 роки) або магістра (бакалавр + 4 роки). Навчання на другому циклі поглиблене і спеціалізоване.

Дипломи мають академічний і професійний компоненти. Така чіткість порушується нововведеними професіоналізованими університетськими інститутами (IUPs), які набирають студентів після першого курсу, досить інтенсивно вчать три роки і після кожного з них послідовно видають посвідчення: DEUG, лісанс, а в кінці – метріз [4, с. 26].

Наприкінці кожного циклу видається державний диплом, що, однак, не завжди дає право продовжувати освіту у вищому циклі, але може дати доступ до паралельної підготовки. Як правило, кожний цикл, відповідно до своєї мети, є частиною професійної орієнтації, загальної підготовки, одержання професійної кваліфікації, наукової роботи, особистого розвитку, підготовки до усвідомлення своїх обов'язків, роботи індивідуально і в колективі.

Третій цикл університетської освіти в першому варіанті за рік вузькофахового навчання надає диплом з вищої спеціалізованої освіти (DESS); у другому – за один-два роки ширшого навчання готує до наукової роботи, присуджує диплом поглибленої університетської освіти (DEA) і видає перепустку на докторські студії на захист дисертації. Це підготовка до науково-дослідницької роботи. Слід зазначити, що прийом на третій цикл навчання не є автоматичний і критерії прийому сюди відрізняються залежно від університету. Хоча наявність диплома є першою умовою прийому. Часто в обов'язковому порядку тут проводиться співбесіда і потрібен лист-обґрунтування вибору. Прийом дуже жорсткий тому, що кількість місць обмежена.

Важливо мати на увазі, що після закінчення третього циклу видається DESS, диплом про вищу спеціалізовану освіту (DBCO) із забезпеченням

дослідницькою роботою протягом одного року (бакалавр + 5 років), що готує безпосередньо до професійної діяльності; диплом про розширену освіту DEA (ДРО) (бакалавр + 5 років) після першого року докторату, необхідний для продовження підготовки дисертації, тому що ДРО, на відміну від ДВСО, вважається шляхом до реальної науково-дослідницької роботи. Термін роботи над дисертацією – від 2 до 4 років.

Багатоваріантна ситуація і після третього циклу. Після аспірантури ВНЗ університетського типу можна захистити дисертацію і стати доктором наук, потім ще попрацювати й отримати „габілітацію для керівництва науковими дослідженнями” (Habilitation de direction des recherches – HDR).

Сенс зусиль – значне підвищення шансів на конкурсне заміщення посад університетських професорів. Різні терміни навчання в доктораті відтепер приведені в єдиний режим і, в принципі, навчальні заклади не можуть видати цей диплом, якщо запис у докторат був зроблений після встановлення нового режиму.

Останні шість років вищі навчальні заклади Франції, університети та інститути, працювали над пошуком моделі їх функціонування, яка б найкраще інтегрувала головні цілі Болонського процесу: прийняття дворівневої системи навчання, введення європейської системи кредитів, заохочування студентів та академічного персоналу до мобільності, європейське співробітництво для забезпечення якості навчання, зміцнення зв'язків між освітою та наукою.

В юридичному контексті поняття ступеню було сформоване як сертифікований рівень освіти незалежно від галузі знань чи спеціальності. Він присвоюється дипломом за спеціальністю. До 1999 року існувало три ступеня (бакалавр, ліценціат, доктор наук); отже досить було ввести додатково систему „бакалаврат + 5 років навчання в університеті”, щоб досягти поставленої мети - ступеня „магістр”, який у 2002 одержав назву „мастёр” для внесення більшої ясності цього питання в міжнародному контексті.

З 1999 року ступінь „мастер” автоматично прирівнюється до дипломів DEA (диплом поглибленої освіти) та DESS (диплом спеціалізованої вищої освіти), диплома інженера та з 2002 року - до диплома магістра. Він також може прирівнюватись до інших дипломів цього ж рівня, внесених до списку міністром, уповноваженим з питань вищої освіти. За згодою усіх зацікавлених сторін було створено спеціальну комісію з питань оцінки освітніх надбань та дипломування управлінських кадрів, на зразок комісії з інженерних спеціальностей.

Після Сорбоннської конференції заходи, які запроваджувались у Франції, були спрямовані передусім на розвиток спільної структури європейського рівня, що одержала назву „3-5-8”, або „ЛМД”, що означає: після 3 років навчання в університеті студенти одержують ступень Ліценціату, після 5 – Мастёр, після 8 – Доктор наук [3, с.73].

Нова система навчання передбачає впровадження семестрів і кредитів. Період навчання рахується не кількістю років, а кількістю семестрів, які в свою чергу поділені на Одиниці Навчання, так звані заняття, що об'єднуються у блоки, або модулі. Курс навчання для отримання ступеня ліценціата триває 6 семестрів, магістра – 4 семестри після ліценціата., а також ще 6 семестрів для отримання ступеня доктора наук. Кожен семестр дорівнює 30 кредитам. Таким чином, 180 кредитів необхідні для ступеня ліценціата, 300 – для майстра, 480 – для ступеня доктора наук. Кожен отриманий кредит капіталізується, тобто отриман на все життя, може переводитися з одного університета до іншого, з однієї спеціальності на іншу, з однієї країни до іншої, згідно з Європейською Системою Переводу Кредитів, що сприяє європейській мобільності. Така система отримання кредитів полегшує тимчасову перерву у навчанні. Вона дозволяє тим, хто покинув навчання, але бажає його продовжити, відновити курс у будь-який момент на тому ж самому місці, де він був зупинений. Слід зазначити, що реформа ЛМД сприяє мобільності студентів на території Європи, визнанню

нових дипломів на міжнародному ринку праці, полегшенню відновлення навчання.

Як зазначають французькі науковці, починаючи з кінця 60-х років, найбільшим змінам піддалась також підготовка вчителів для початкової школи. Існуючі для цієї мети з кінця XIX ст. середні спеціальні навчальні заклади – Нормальні школи – за період більш ніж столітнього існування створили сильну матеріальну базу, стиль і традиції роботи. Це були безкоштовні навчальні заклади інтернатного типу з роздільним навчанням: у кожному департаменті країни існувало дві Нормальні школи – чоловіча й жіноча. Учні перебували в них на повному державному забезпеченні. Прийом здійснювався за конкурсом серед випускників старших класів початкової школи. У такий спосіб початкова школа фактично сама собі готувала вчителів: пройшовши курс навчання в Нормальній школі, її випускники поверталися до початкової школи як вчителі. Вони ніколи не навчалися в середніх, а тим більше у вищих навчальних закладах.

Навчання продовжувалося 4 роки, впродовж яких послідовно здійснювалась загальноосвітня підготовка (2 роки), а потім – професійна. Нормальна школа мала значні переваги: там приділялась велика увага методичним питанням навчально-виховної роботи, значне місце відводилось педагогічній практиці в різних формах. При кожній Нормальній школі функціонувала базова початкова школа. Однак теоретичний рівень викладання був невисоким: вважалось, що учні початкових класів мають вдовольнитися чисто практичними знаннями [1, с. 10].

Звичайно з того часу відбулися значні зміни. Урядовий Декрет від 17 грудня 1969 р. вперше за довгі роки вніс зміни в організацію навчального процесу в Нормальних школах. Мета: перетворити ці школи у спеціальні професійні навчальні заклади, що видають диплом вищої освіти.

У кінці 80-х рр. переважала думка реформування початкової підготовки вчителів для першого і другого рівнів школи. Комісія під головуванням ректора Д.Банселя подала доповідь до Міністерства освіти. Висновки цієї

доповіді покладені в основу „Закону про освіту від 10 липня 1989 р.”, в якому статтею 17 передбачалися нові підходи до мети і різновидностей реформи підготовки вчителів. Основна теза реформи – „набирати більше” і „готувати краще” перетворилася в проєктивні форми організації у кожній із 29 існуючих та новостворених академіях університетських інститутів підготовки вчителів (УІПВ) [6, с.8].

Як показують дослідження французьких педагогів-науковців, офіційне започаткування концептуальних ідей щодо створення системи підготовки вчителів почалося з плану Ланжевена-Валона у 1946 р. про докорінну реформу освіти Франції на демократичних засадах. Вона неодноразово піднімалась на національних конференціях, присвячених як реформі школи в цілому, так і модернізації педагогічної освіти. Ці погляди поділяли видатні французькі педагоги Ж.Валь, Л.Легран, М.Дебесс, Г.Міаларе та інші, що присвятили свій науковий пошук проблемам підготовки вчителів [1, с.12].

Другим етапом розвитку цієї ідеї була конференція 1964 р., на якій Г.Міаларе запропонував для підготовки вчителів використовувати нові сучасні досягнення педагогічних досліджень у сфері їх професійної підготовки.

Третім був колоквіум у Кані, де в 1966 р. Ж.Ен виголосив звіт про дослідження в галузі педагогічної освіти. Четвертим етапом став колоквіум в Ам'єні у 1968 р., на якому прийнято рішення про створення при кожній академії Університетські Центри навчання і досліджень у галузі освіти. У 1983 році у звіті Р.Караза „Про дослідження у вихованні” зазначалося, що Франція дуже відстала в цій галузі від інших європейських країн. Лише у 1979 році у підготовку вчителів було внесено важливу новизну: у ній стали брати участь університети.

Між університетами і Нормальними школами встановилося співробітництво шляхом залучення професорів вищих навчальних закладів до реалізації загальноосвітньої програми для студентів Нормальних шкіл.

Слід зауважити, що водночас Нормальні школи отримали статус вищих навчальних закладів [1, с. 16].

З метою удосконалення структури вищій освіти у наступні роки позиції Нормальних шкіл і університетів у підготовці вчителів уточнювались і удосконалювались. На вироблення остаточної концепції вагомо вплинула робота комісії А.Перетті, одного із керівників Національного педагогічного інституту – головного науково-дослідного центру Франції.

У доповіді комісії у 1982 р. викладена ідея про нову двофазову модель підготовки вчителів початкової школи: дворічне навчання в університеті з одержанням відповідного диплома, а потім – професійно-педагогічна підготовка в Нормальній школі впродовж двох років.

Декрет від 14 березня 1986 р. закріпив цю систему, створивши тим самим передумову для переходу до єдиної системи педагогічної освіти Франції. Такий рішучий крок був зроблений з прийняттям у 1989 р. „Закону про орієнтації”. Цей закон визначив основні національні пріоритети у сфері освіти на найближче десятиліття, тобто до 2000 року і далі. Серед них важливішим було названо створення єдиного спеціалізованого педагогічного вищого навчального закладу – університетських інститутів підготовки вчителів, де майбутні вчителі і вихователі від материнських шкіл до ліцеїв включно одержуватимуть професійно-педагогічну підготовку.

Як указується у ст. 17 Закону, інститути замінять існуючі педагогічні навчальні заклади – Нормальні школи і регіональні педагогічні центри, які поступово ліквідуються. Учителів початкової школи відтепер називають викладачами (professeur).

З метою досягнення значних успіхів у навчанні А.Перетті наполягає запровадити у практику освітньої системи чотири елементи: 1) значне покращення освіти вчителів; 2) професійне навчання педагогів через їх дослідницьку роботу; 3) масове введення в освітній процес інновацій; 4) створення нових науково-дослідних установ вищого рівня.

Автор обґрунтовує те положення, що нова модель педагогічної освіти

стала гнучкою і динамічною в багатьох поглядах: а) з двох до трьох років збільшився термін базової підготовки всіх майбутніх студентів інститутів; б) з'явилася можливість доступу до педагогічної професії у випускників перших циклів інших ВНЗ; в) із введенням „допрофесійного” спеціалізованого педагогічного курсу в університеті і вступної співбесіди відкрилися можливості для ліпшого професійного відбору майбутніх викладачів [5, с. 36].

Вищі педагогічні школи (ВПШ) – Ecoles Normales (всього їх залишилось чотири державного рівня) мають добру славу як кращі заклади підготовки викладачів ліцеїв і вищих закладів освіти.

Вища педагогічна школа на сьогодні є освітнім закладом, який було створено в 1985 р. у результаті об'єднання Вищої педагогічної школи (Ecole Normale de Paris) та Вищої педагогічної школи для дівчат (Севр). Відомими випускниками першої були: Леон Блюм, Анрі Бергсон, Жан Жіроду, Жан Жорес, Луї Пастер, Ромен Ролан, Жан-Поль Сартр, Жорж Помпиду та ін. Вступ дуже селективний.

Для вступу в ці заклади необхідно успішно закінчити дворічні підготовчі класи відповідного профілю, потрапити куди теж можна лише після відбору під час навчання у ліцеї. Навчання триває переважно чотири роки; випускники дістають сертифікат, який дає право викладання (CAPES), що може доповнюватися додатковим екзаменом із фаху („агрегація”), складання якого дуже позитивно впливає на підвищення заробітної плати і кар'єру. Значна кількість студентів складають іспити на ступінь „агреже”, що дає допуск до викладання в ліцеях, університетах і класах підготовки до Великих шкіл.

Аналіз нових вимог французького суспільства до вчителя показує, що за умовами вступу випускники повинні не менше 10 років провести у державному секторі освіти (на державній службі у системах адміністративно-територіальних одиниць, у громадських установах або на державних підприємствах), проти чого вони й не заперечують: усі чотири роки навчання

стипендія істотно перевищує мінімальну заробітну плату у промисловості й надалі теж залишається привабливою.

ВПСШ є державними навчальними закладами технічної, культурної та професійної підготовки. ВПСШ готують студентів також до фундаментальних або прикладних досліджень, до служби в державних і місцевих адміністративних структурах або на підприємствах. Під час перебування у школі вони проходять навчання в магістратах, що дає змогу одержати ступінь ліценціата, магістра і диплом про розширену освіту, що є підготовкою до науково-дослідницької роботи. Вищі педагогічні школи багатoproфільні та мають достатньо дослідницьких центрів.

Наприклад, підготовка з іноземної філології проводиться в постбакалавратських класах ліцеїв вищої філології і першого вищого класу, що поділяються на три категорії: а) класи з підготовки до Вищої педагогічної школи з класичних мов; б) класи з підготовки до Вищої педагогічної школи Фонтене-Сен-Клу із сучасних мов; в) класи з підготовки до Вищої педагогічної школи з гуманітарних наук.

Навчання іноземних мов у Вищій педагогічній школі триває чотири роки, протягом яких студенти одержують заробітну плату і вважаються службовцями-стажистами. Під час навчання студенти – майбутні вчителі іноземних мов – проводять одне або кілька стажувань за кордоном (тривалість стажування не може перевищувати 2 роки). Щороку випускникам цієї школи виділяється значна кількість тимчасових дворічних посад інструкторів школи, де вони одержують заробітну плату, що дає змогу закінчити роботу над дисертацією, почату зазвичай під час навчання.

Іноземні студенти можуть бути прийняті до ВПСШ, якщо витримають конкурс (вони зараховуються як вільні слухачі і одержують титул „нормалійця” (випускника ВПСШ), але без права роботи в системі французької освіти та одержання заробітної плати). Термін їхнього навчання теж чотири роки [2, с. 380].

Університетські інститути підготовки вчителів (УІПВ). Першого вересня 1991 р. замість усіх і традиційно існуючих ВПШ (Ecoles Normales) регіонального рівня було відкрито університетські інститути підготовки вчителів, які успадкували матеріальну базу EN, потужну педагогічну орієнтацію, традицію довірливих, майже сімейних стосунків між викладачами і студентами. Вони почали залучати до роботи викладачів університетів та інших навчальних закладів, встановлювати зв'язки з усіма навчальними закладами департаментів, а також з центрами документації та бібліотеками. На сьогодні ці інститути забезпечують кадрами дошкільні заклади, початкову і середню школи, включаючи старші класи ліцеїв, професійні ліцеї; готують заступників директора з позакласної роботи, педагогів для розумово відсталих дітей, а також для дітей з фізичними вадами. Крім того, беруть активну участь у процесі неперервного підвищення кваліфікації вчителів разом з Академією (центром освітньої діяльності департаменту) та її відділами.

З метою поліпшення практичної підготовки вчителів програми навчання з різних спеціальностей створювались централізованою радою в складі 200 спеціалістів, багато з яких є авторами підручників для початкових і середніх навчальних закладів. Вони читають лекції в різних навчальних закладах.

До інституту приймаються або студенти, які успішно закінчили два курси університету, одержали диплом про загальну вищу освіту (DEUG 2), у цьому разі вони зобов'язані за час навчання в інституті скласти іспит і за третій університетський рік; або ті, хто отримав трирічну університетську освіту й одержали диплом „лісанс” [6, с.14] .

Такі вимоги до рівня освіти майбутніх учителів дають змогу багатьом претендентам переконатись у правильності вибору й осмислити свої можливості (зокрема й матеріальні). Вступати на педагогічні спеціальності мають право лише особи французької національності (для університетів ця вимога не суттєва), які пройшли письмовий тест і співбесіду. Хоча такі заходи

і не вважаються конкурсними іспитами, проте позитивну відповідь про зарахування до інституту дістають не всі, хто бажає стати вчителем. Навчання в інституті триває два роки: перший присвячується в основному заняттям з обраної спеціальності, підготовці до заключного конкурсного іспиту, успішне складання якого дозволяє студентам перейти на другий курс; другий передбачає професійно-педагогічну підготовку.

Статус державного службовця, конкурсний відбір, чітке коло обов'язків, широке навчальне стажування, порівняно невелике педагогічне навантаження – це фактори, які позитивно впливають на якість освіти вчителів у Франції. Нові вимоги суспільства щодо підготовки громадянина вимагають застосовувати в широкому масштабі інноваційні педагогічні технології.

Література:

1. Auduc J.-L., Bayard-Pierot J. Le système éducatif français. – CDRP, Académie de Creteil, 2000. – 192 p.
2. Cahuzac E., Maillar F., Ourtaud M. [Conception du diplôme et formes d'usage du CAP.](#) – L'Orientation scolaire et professionnelle: juin 29, 2000.– N°2.– P. 377-399.
3. La réforme LMD. – L'Étudiant. – N° 256, novembre 2003. – Reims-Epernay : CCI. – P.70-78.
4. [La formation des enseignants. Problématiques convergentes.](#) – Revue internationale d'éducation. – CIEP : mars 1999. – N°21.– P. 19-143.
5. Peretti A. Rapport sur la formation des Personnels de l'Éducation nationale. – Paris: La documentation française. – Paris, 1982. – 121 p.
6. Règles d'organisation et de fonctionnement des instituts universitaires de formation des maîtres. Decret n°90-867 du 28 septembre 1990. – Le B.O. n°5, septembre 1990. – 25 p.